

21 mei 1915

Een Duits witboek.

Berlijn, 21 mei. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung maakt de inhoud openbaar van een witboek, door de Duitse regering gepubliceerd over de met het volkenrecht strijdige volksoorlog in België.

Het witboek zal worden toegezonden aan de regeringen van de neutrale mogendheden en aan binnen- en buitenlandse bladen. In dit witboek komt een memorandum voor, waarin de Duitse regering op scherpe wijze protesteert tegen het optreden der bevolking in België. Aan het memorandum is een omvangrijk bewijsmateriaal bijgevoegd. Daaronder zijn vier rapporten, van het militaire bureau van onderzoek (dat gevestigd is aan het departement van oorlog) over de gebeurtenissen in Aarschot, Andenne, Dinant en Leuven.

In het memorandum heet het:

“Onmiddellijk na het uitbreken van de huidige oorlog ontbrandde in België een wilde strijd van de bevolking tegen de Duitse troepen, welke een flagrante schending was van het volkenrecht en die voor het Belgische land en volk de ernstigste gevolgen had. Toen het Belgische leger na hardnekkige gevechten voor de Duitse troepen terugweek, had de Belgische burgerbevolking in de nog onbezette delen van het land gepoogd de Duitse opmars met alle mogelijke middelen te belemmeren. Ook werd niet geschroomd op plaatsen, die sinds lang door de Duitse troepen bezet waren, door overvallen schade toe te brengen aan het Duitse leger en dit te verzwakken. Bij dergelijke overvallen zijn mannen uit allerlei standen, als werklieden, fabriekseigenaars, dokters, onderwijzers, ja zelfs

geestelijken en ook vrouwen en kinderen, met de wapens in de hand gegrepen.

Bij deze gevechten werden allerlei manieren van strijdvoering toegepast die door geregelde troepen niet worden gebezigd. Talrijk waren de gewonden die overgoten waren met kokende teer en kokend water. De bij zulke gevechten betrokken burgers stonden niet onder een verantwoordelijke aanvoerder; ook droegen zij geen herkenningstekens, waardoor zij als militairen kenbaar waren.

Dit alles wordt niet veranderd door het feit, dat aan deze gevechten, naar het schijnt, ook Belgische militairen en mannen van de burgerwacht hebben deelgenomen, want daar deze lieden evenmin militaire kentekens droegen, doch zich daarentegen in burgerkleren onder de strijdenden mengden, konden ook aan hen niet de rechten van krijgvoerenden worden toegekend.

Ontbraken dus in België de volkenrechtelijke voorwaarden ook voor een ongeorganiseerde volksoorlog, zo werd die ook gevoerd op een manier, die alleen reeds voldoende zou zijn geweest om de deelnemers buiten het oorlogsrecht te stellen.

In een ganse reeks van gevallen werden de Duitse troepen door de Belgische burgerbevolking in schijn vriendschappelijk ontvangen, doch na het vallen van het duister of bij een andere zich voordoende gelegenheid, gewapenderhand aangevallen. Op verscheidene plaatsen zijn Duitse soldaten uit een hinderlaag vermoord.

Ook heeft het Belgische volk het Rode Kruistekens niet geëerbiedigd.

Tenslotte is buiten alle twijfel geconstateerd, dat Duitse gekwetsten door de bevolking bestolen, vermoord, ja soms op wrede wijze verminkt zijn.

Zelfs vrouwen en meisjes hebben aan die gruweldaden deelgenomen.

Het was met het oog op het zelfbehoud van het Duitse leger absoluut noodzakelijk tegen deze sluipschutters zo krachtig mogelijk op te treden. Steeds werden daarbij – voor zoveel maar met de oorlogs noodzaak overeen te brengen was – de rechterlijke vormen in acht genomen. Ouden van dagen, vrouwen en kinderen werden – ook wanneer zij zwaar verdacht werden – in zo hoog mogelijke mate gespaard. Hulpelozen, die in gevaar verkeerden, zijn beschermd.

Het zou voor de Belgische regering gemakkelijk zijn geweest, de kunstmatig in het leven geroepen volkshartstochten tot bedaren te brengen.

Daarom treft haar de volle verantwoordelijkheid voor de vreselijke bloedschuld, die op België rust. Zij poogde nu deze verantwoordelijkheid van zich af te schuiven door de schuld van het gebeurde op rekening te schrijven van de vernielzucht der Duitse troepen, die zonder enige grond tot gewelddadigheden zouden zijn overgegaan. Zij stelde een commissie van onderzoek in, en de bevindingen van die commissie werden tot onderwerp gemaakt van diplomatieke vertogen en klachten. Deze poging om de zaken op hun kop te zetten, is totaal mislukt. De verhalen van vluchtelingen, die worden voorgesteld als het resultaat van pijnlijk nauwgezette onderzoekingen dragen het stempel van ongeloofwaardigheid, zoal niet van boosaardige leugens.

De aanklachten, door de commissie ingebracht tegen het Duitse leger zijn niets anders dan lasterpraat, hetgeen uit voorhanden bewijsmateriaal onmiddellijk kan worden aangetoond.

Te Aarschot is de strijd niet, zoals van Britse zijde is beweerd, ontstaan doordat Duitse officieren de eer van het gezin van de burgemeester hebben aangetast, doch doordat de bevolking een vooruit zorgvuldig beraamde aanval op de hoogst in rang zijnde Duitse officier ter plaatse had gedaan en hem van achteren had vermoord.

In Dinant zijn geen onschuldige vredelievende burgers ten offer gevallen aan de Duitse wapens, doch het waren moordenaars die uit hinderlagen Duitse soldaten verraderlijk hadden overvallen.

In Leuven is de strijd met de burgerlijke bevolking niet ontstaan doordat vluchtende Duitse troepen bij vergissing met aankomende Duitse troepen in strijd geraakten. Doch de in haar verblinding de gebeurtenissen niet goed beoordelende bevolking verkeerde in de waan, terugkerende Duitse troepen zonder gevaar te kunnen afmaken. In Leuven zijn slechts die wijken vernield, in dewelke de inwoners verraderlijk en moordzuchtig tegen de Duitse troepen waren opgetreden.

Ja, het waren Duitse troepen, die er voor zorgden, dat zoveel als nog mogelijk was kunstschaten, niet enkel uit Leuven, doch ook uit andere steden, gered werden.

Het slot van het memorandum luidt: De Duitse regering meent, door het publiceren van het hier medegedeelde, overtuigend te hebben aangetoond, dat het optreden van de Duitse troepen tegen de Belgische burgerij was uitgelokt door de door het volkenrecht verboden sluipschuttersoorlog en door krijgsnoodzaak.

Aan de andere kant protesteert zij plechtig tegen het optreden van een bevolking, die met de afkeurenswaardigste middelen een oneerlijke strijd heeft gevoerd tegen de Duitse troepen; en nog krachtiger protesteert zij tegen de houding van een regering, die met volkomen miskennis van haar plicht, de ongebreidelde hartstochten van het volk vrije teugel had gelaten, en er ook thans nog niet voor terugdeinst te trachten haar eigen zware schuld van zich af te wentelen door het verbreiden van niet met de waarheid strokende lasteringen over het Duitse leger.

Men meldt ons:

Van de vroegere brievenbestellers aan het hoofdpstkantoor te Brussel zijn er thans 182 in dienst van het Duitse postkantoor overgegaan, na de akte van getrouwheid te hebben afgelegd. Meer dan 800 hebben het werk echter niet onder de tegenwoordige omstandigheden willen hervatten, hoewel zij van de Belgische regering sedert januari geen salaris meer ontvangen.

28 mei 1915

Als gevolg van geschillen, gerezen te Brussel tussen de balie en het Duitse bestuur, hebben de Belgische advocaten, die te Parijs verblijven, enige dagen geleden een vergadering gehouden in het Paleis van Justitie.

De vergadering werd voorgezeten door Brunet, oud deken der Balie te Brussel, bijgestaan door de comitésleden Dumont der balie te Brussel, Defays der balie te Luik, Malchair der balie te Antwerpen, Crafé der balie te Namen, Asou der balie te Doornik, Hanguinet der balie te Charleroi, Ronsse der balie te Gent.

Na een uiteenzetting der feiten door Brunet, namen de advocaten met algemene stemmen de volgende motie aan:

“De leden der Belgische balie, thans te Parijs, sluiten zich zonder het minste voorbehoud aan bij het waardig en krachtdadig protest van mr. Theodor, deken van de advocatenorde te Brussel en van de Belgische balies, tegen de schending door de Duitse overheid van de grondbeginselen van de rechtsorganisatie in België.

“Zij wenden al hun pogingen aan in den vreemde om de belangen van het vaderland te verdedigen en om hun landgenoten te beschermen, en verenigen hun krachten met die van hun collega’s, die in het land zijn gebleven om alle inbreuken aan het volkenrecht en aan de internationale overeenkomsten aan de kaak te stellen. Zij tekenen voornamelijk protest aan tegen de instelling van uitzonderingsrechtbanken, welke door alle beschaafde naties worden verworpen.”

4 juni 1915

Veroordelingen in België – Van Duitse zijde.

Brussel, 3 juni. De echtgenote van Carton de Wiart, Belgisch minister van justitie, is door het gouvernementsgerechtshof te Brussel tot drie maanden en 14 dagen gevangenisstraf veroordeeld wegens voortgezette verzending van brieven buiten de Duitse post en de Duitse censuur om, voorts wegens verspreiding van verboden lectuur en ontvreemding en vernietiging van een brief aan het Duitse bestuur, die bij vergissing bij haar in de bus was geworpen. Zij legde een volledige bekentenis af en is tot uitzitten van haar straf als burgerlijk gevangene naar de Berlijnse kommandantur gezonden.

De 16-jarige gravin Hélène de Jonghe d'Ardoye is door hetzelfde gerechtshof tot 3 maanden gevangenisstraf veroordeeld, omdat zij op de boulevard een Duits officier op de grofste wijze heeft beledigd. De gevangenisstraf is verdiend wegens de gemene uitdrukkingen waarvan zich de gravin bij die gelegenheid bediende en die een opmerkelijk gebrek aan opvoeding en takt verraadden. Haar grootmoeder, daar zij aan de beledigingen deelnam, moest evenzeer met gevangenis worden bestraft. Naar te hopen is zullen deze vonnissen de Belgische vrouwen tot waarschuwing strekken.

8 juni 1915

Londen, 7 juni. Officieel wordt gemeld:

Vanochtend om half drie hebben twee Engelse vliegers bommen geworpen op de luchtschiploods te Evere, ten noorden van Brussel. De vlammen sloegen aan weerszijden uit de loods en gingen een heel eind de lucht in. Het is niet bekend, of er een zeppelin in was. De vliegers zijn behouden teruggekeerd.

Het Belgische leger.

Parijs, 8 juni. De inhechtenisnemingen van burgerwachten en jongelieden in Brabant en Henegouwen duren voort. In weerwil van het verdubbelde aantal posten langs de grens slagen duizenden Belgen er in zich bij het leger van koning Albert te voegen.

Gouverneur von Bissing heeft zelfs het middel gevonden, zich een persoonlijke lijfwacht van 13 Belgische burgers te bezorgen. In de omstreken van Vilvoorde heeft hij onlangs in een kasteel zijn intrek genomen. Weldra werd de gemeente veroordeeld tot een boete van 50.000 frank, omdat de telefoondraad in het park van het kasteel doorgesneden werd gevonden. Het gemeentebestuur werd

echter de keuze gelaten tussen twee zeer uiteenlopende manieren van schuldaflossing: ofwel de boete betalen in klinkende munt, ofwel een wacht bezorgen van 13 personen, om het park en het kasteel te bewaken. Daar de gemeente Vilvoorde niet over het nodige geld beschikte, om de verlangde 50.000 F te betalen, werd zij genoodzaakt von Bissing zijn lijfwacht van 13 man te bezorgen.

Het Belgische Informatiebureau, gevestigd te 's Gravenhage, verneemt uit Brussel:

De Duitsers zijn, bij het bezetten van de hoofdstad, ook het "Palais des Académies", de zetel van de Belgische wetenschappelijke genootschappen, binnengedrongen. Zij hebben er alle documenten, werken en manuscripten in beslag genomen, waardoor vele nog onuitgegeven studies van wetenschappelijke waarde zijn verloren gegaan. Onder vele anderen worden nu gemist de volgende manuscripten: een studie van professor Lonchet over de archieven van Rijsel, een studie van de heer Lahaie over de archieven van Wenen en een over de archieven van Parijs van de hand van de heer Lahaie. Op een aanklacht van de Belgische autoriteiten heeft het Duitse bestuur luitenant Spannagel gelast een onderzoek in te stellen.

11 juni 1915

Schending van het volkenrecht, enz., door de Duitsers.

Van Belgische zijde.

Het, ons door het Belgische gezantschap te 's Gravenhage, verstrekte 15^e verslag van de officiële Belgische commissie van onderzoek naar de schending van de regels van het volkenrecht en van de oorlogswetten en -gebruiken, geeft een voortzetting van de

opsomming in verschillende vorige verslagen, van gevallen, waarin het in België optredende Duitse leger bewoners van binnengevallen plaatsen of gevangen genomen soldaten noodzaakten aan de spits te marcheren.

Deze verfoeilijke handelswijzen – zegt het rapport – werden in alle delen van het land in praktijk gebracht.

De gevallen, in het verslag opgenoemd, en steunende op de verklaringen van officieren, onderofficieren, soldaten en geestelijken, zijn voorgevallen in de maanden augustus, september en oktober 1914.

Vervolgens wordt een groot gedeelte van het verslag gewijd aan de wijze waarop de Duitse troepen zich op de burgerbevolkingen hebben gewroken over hun misrekeningen en over de tegenstand die zij van de zijde van het Belgische leger hebben ontmoet.

Volgt een reeks van feiten, welke volgens de commissie van onderzoek de aandacht verdienen, omdat zij degelijk de samenhang aantonen tussen de militaire krijgsverrichtingen van de Belgische troepen en de moorden of verwoestingen bedreven door het Duitse leger.

Zo werd het dorp Boskapelle stelselmatig in brand gestoken door de Duitsers, na een gevecht tussen het 3^e regiment onbereden jagers en de Duitse troepen, welk gevecht voor laatstbedoelden zeer moorddadig was geweest. Brandkasten werden bij die gelegenheid opengebrouwen en geledigd.

Een andere verklaring betreft de ontmoeting op 30 augustus 1914 tussen een Belgische en een Duitse patrouille bij Zemst. Een Duitse soldaat werd gedood en zijn lijk bleef ter plaatse liggen. Enige uren

later vond een Duits verkenningsdetachement van wielrijders het lijk en doodde, bij wijze van weerwraak, met bajonetsteken twee boeren, die juist de plek waar het lijk lag voorbijkwamen, waarna de dichtst nabijgelegen hoeve in brand werd gestoken, nadat de bewoners er uit gejaagd waren.

De 25^e september 1914 braken tien motorwielrijders van het Belgische leger de spoorrails van Bilzen naar Tongeren op. Twee uren later ontspoorde een trein met Duitse troepen. Tengevolge van die ontsporing fusilleerden de Duitsers 8 burgers en staken een gedeelte van het dorp in brand.

Majoor Melotte, die bij het begin van de veldtocht was gedetacheerd bij het Franse cavaleriekorps dat in België aan de krijgsverrichtingen deelnam, legt de volgende verklaring af, welke – volgens het rapport – de toestand zeer goed kenschetst:

“Ik heb in de loop der krijgsverrichtingen kunnen vaststellen, zowel op de rechter als op de linker Maasoever, dat de Duitse inval op grote afstand werd voorafgegaan door sterke patrouilles of verkenningstochten door officieren. Verscheidene van hen werden krijgsgevangen gemaakt. Zij gaven zich overigens heel gemakkelijk over en soms zonder strijd, niets liever willende dan ermee te kunnen stoppen. Dit mag te meer bevreemding wekken, waar deze patrouilles uit uitgelezen elementen bestonden. Toch waren er dapperen onder deze patrouilleleiders, zoals luitenant von Braudenstein, van het gardekorps, die zich (te Massin-Luxemburg) niet overgaf, dan na drie man gedood te hebben en zelf tweemaal gewond te zijn geweest.

Ik resumeer: Verscheidene dezer ver vooruitgeworpen cavalerie-verkenningsdetachementen, keerden om de een of andere reden,

niet meer in de Duitse linies terug. De Duitsers (daarvan ben ik sedert lang overtuigd) hebben die verdwijningen toegeschreven aan het optreden van de burgerbevolking. Vandaar maatregelen uit weerwraak, die zijn toe te schrijven hetzij aan wraakzucht, hetzij aan vrees.

Ik kan bevestigen dat de burgerbevolking zich strikt buiten het conflict heeft gehouden en dat de onhandigheid of het gebrek aan geestkracht der patrouillechefs, die door de Duitse legers vooruit gezonden waren, de enige oorzaken zijn geweest van hun ondergang.

Dan behandelt het rapport terug een aantal aanslagen tegen personen, deel uitmakend van het Belgisch leger; misbruiken van de witte vlag en van het embleem van het Rode Kruis, het niet ontzien van dat embleem; het fusilleren van gevangenen bij tientallen tegelijk, enz.

19 juni 1915

Waterloodag in Brussel.

Brussel, 18 juni. Te Brussel heeft, naar aanleiding van de honderdjarige gedenkdag van de slag bij Belle Alliance, freiherr von Bissing, de gouverneur-generaal, de officieren van het bezettingsleger en de officieren en ambtenaren van het gouvernement-generaal bijeengeroepen en toegesproken. Zijn rede besloot hij met de gelofte dat het Duitse volk eensgezind de keizer zal bijstaan, tot ook ditmaal de vijanden van het rijk hun Belle Alliance zullen gevonden hebben.

22 juni 1915

Het Vlaamsche Nieuws verneemt uit Diest:

Zondag jl. 13 dezer, ontving de heer Gustaaf van Nilsen, apotheker alhier, 's middags een telegram, meldende dat zijn zoon Paul, die bij het Rode Kruis van België in militaire dienst was en bij de val van Antwerpen als krijgsgevangene naar Soltau werd gebracht, met de spoortrein van half drie zou huiswaarts keren. Men kan zich voorstellen hoe deze onverwachte tijding het huisgezin verheugde. Tegen drie uur kwam de heer Paul in soldatentenuë (Franse kepie, Belgische kapot en Duitse laarzen), met de ransel op de rug over de Grote Markt gestapt, in gezelschap van zijn gelukkige familieleden. De Diestenaars, tot zelfs de straatjeugd toe, waren niet weinig verrast een Belgische soldaat weer rustig door onze straten te zien marcheren. Voegen wij er aan toe, dat onze soldaat er kloek en gezond uitzag en geenszins vermagerd was.

1 juli 1915

Het gebeurde te Brussel, dat een rijke dame gedurende zes weken in het koetshuis van haar villa een noodlijdende familie onder dak had gebracht. Deze gedroeg zich echter niet al te best, zodat de dame naar middelen zocht om van hen af te geraken. Ze was nog wel zo goed een betrekking voor de man te zoeken. Maar deze dacht er zo niet over en was weinig ingenomen met dat plan. Vol wrok liep hij naar de Duitsers en wist dezen te vertellen dat de dame op haar zolders wapens had verborgen. Dadelijk werd een huiszoeking ingesteld, en ja, men ontdekte enkele geweren, die zich echter in een deerlijke toestand bevonden. De dame had een paar van de wapens, die in de slag van Halen waren geweest, verzameld en deze half vernielde tuigen opgeborgen. Gelukkig voor haar en ten spijt van de dankbare logé, werd zij vrijgesproken, daar de

Duitsers wel inzagen dat met zulke treurige dingen niets meer aan te vangen was.

Gelukkig behoren zulke lieden tot de heel kleine minderheid en ontmoet men overal de grootste solidariteit en zijn allen steeds in de weer om elkaar te helpen en te steunen in de bangheid van deze beroerlijke tijden.

3 juli 1915

Gruwelverhalen.

Berlijn, 3 juli. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft: Wij moeten ons weer eens bezig houden met de correspondent van de New York World, Powell. Reeds in ons nummer van 6 mei hebben wij ons met Powell moeten bezighouden. Wij toonden toen aan, dat hij over bepaalde zaken, voorgevallen op de Brusselse Markt, op zo leugenachtige manier had geschreven, dat de Amerikaanse viceconsul te Gent, Van Hee, zich schriftelijk over die voorstelling van zaken aldus uitliet: "Geen enkel woord van het bewuste artikel is waar." Powell heeft dus het liegen tot vak. Daar het Franse radiotelegrafische station op de Eiffeltoren Powell's artikelen naar alle richtingen rondzendt om de mensen tegen Duitsland in te nemen, is er gezorgd voor de verbreiding van zijn lastertaal. Wij hebben dus hier het geval van een Amerikaanse verslaggever, die in dienst van de ententemogendheden tegen Duitsland gerichte leugenberichten fabriceert, die bestemd zijn om de neutrale lezers van het neutrale blad New York World in te lichten.

Een ander door ons opgevangen bericht van de Eiffeltoren over dingen, die Powell heeft geconstateerd, luidt als volgt:

“Alexander Powell, die als oorlogscorrespondent van de New York World naar Vlaanderen was gezonden, publiceert zijn oorlogsindrukken in een werk, getiteld “Fighting in Flanders”. Powell vertelt daarin, dat hij zonder bepaalde sympathie voor een der oorlogvoerende partijen in België was aangekomen, doch door het aanschouwen van de Duitse wreedheden in België volkomen tot de Belgische zaak was bekeerd. Voor zoveel het zijn getuigenis over het vermoorden van vrouwen, kinderen en grijsaards in Aarschot en Vilvoorde betreft, is het getuigenis van Powell absoluut onwraakbaar.

In Vilvoorde zag Powell een grijsaard, die de Duitsers bij de handen aan het dak van een huis ophingen, en die toen levend verbrand werd.”

Bij het gerechtelijk onderzoek, dat onmiddellijk na het bekend worden van dit marconigram van Powell werd ingesteld, bleken de door Powell ingebrachte beschuldigingen volkomen onhoudbaar. Hierachter zijn de gerechtelijk protocollen over de ondervraging van de burgemeester van Vilvoorde en de tolk van Balbergh weergegeven:

“Vilvoorde, 27 april 1915. Landstormbataljon Nurnberg. Tegenwoordig zijn de militaire gerechtskundige Friedlander, eerste luitenant en bataljonsadjutant, en de klerk voor militaire rechtszaken Schneider, onderofficier.

Als getuige is opgeroepen de burgemeester der stad Vilvoorde, Xavier Buiseth, die – na over het gewicht van de eed te zijn onderhouden en nadat hem was uitgelegd waarover de ondervraging ging, hij de volgende verklaring aflegde: “Ik heet zoals opgegeven, ben 65 jaar oud en katholiek. Ik ben gedurende de

gehele duur van de oorlog in Vilvoorde geweest; ik heb in mijn kwaliteit van burgemeester niet te klagen gehad over de Duitse troepen. Wel zijn in een voorstad van Vilvoorde, Houtem, verscheidene huizen verbrand en burgers doodgeschoten. Dit is echter gebeurd gedurende gevechten tussen de Duitse en de Belgische troepen. Voor het overige hebben de bevelhebbers van de Duitse troepen, zodra er maar een klacht van ons inkwam, die onderzocht en zijn zij met straffen tegen de soldaten opgetreden. Het is mij niet bekend geworden, dat een grijsaard met zijn handen aan de balken van een huis is opgehangen en daarna levend verbrand. Had dit plaats gevonden, dan zou het mij, daar in Vilvoorde rust heerste, onmiddellijk zijn medegedeeld. Ik moet dus het betreffende bericht van de Amerikaanse schrijver als uit de duim gezogen kwalificeren.”

Daar de getuige enkel de Franse taal meester was, moest zijn verklaring nog als goed vertaald worden afgetekend, hetgeen geschiedde door de tolk Joseph van Balbergh uit Vilvoorde. Nadat ook deze getuige op het gewicht van de eed was geweest, legde hij de volgende verklaring af: “Ik heet Joseph van Balbergh, ben 44 jaar oud en katholiek. Ik woon te Vilvoorde, heb sinds het begin van de oorlog de plaats niet verlaten, behalve gedurende enkele uren bij het binnenrukken van de Duitse troepen. Ik ben in dienst gegaan van de stad. Ik was de tussenpersoon voor het verkeer tussen de stedelijke en de militaire autoriteiten en stond ook als tolk ten dienste van de troepen. Ik zou het beslist hebben moeten vernemen, indien er in Vilvoorde of in een der voorsteden iemand – en nog wel een grijsaard – bij zijn handen aan de balk van een huis was opgehangen en levend verbrand. De bewering moet dus als een verzinsel worden gekenschetst. Ik heb er ook niets van vernomen, dat te Vilvoorde of de voorsteden kinderen, vrouwen of oude mannen afgemaakt zijn. In Vilvoorde zelf is in het geheel niemand

neergeschoten of op andere wijze gedood. Ook in de voorsteden zijn geen vrouwen of kinderen gedood. In de voorsteden Koningslo en Houtem zijn op de dag van het gevecht een paar inwoners door de Duitsers doodgeschoten. Ik kan echter niet zeggen, of deze lieden aan de strijd hadden deelgenomen of niet.

Deze verklaring was door Jozef van Balbergh ondertekend. Getuige was op de voorgeschreven wijze beëdigd.”

Bovenstaand stuk draagt de ondertekeningen van de eerste luitenant rechtskundige Friedländer en van de onderofficierschrijver Schneider.

8 juli 1915

Het Belgische informatiebureau meldt dat zaterdag jongstleden te Brussel de socialistische volksvertegenwoordiger Meismans door vier agenten van de Duitse geheime politie in hechtenis is genomen. De reden van de aanhouding is onbekend.

10 juli 1915

Aan het Belgisch informatiebureau wordt uit Brussel gemeld:

De socialistische volksvertegenwoordiger Meismans, zaterdag jongstleden door de geheime Duitse politie in hechtenis genomen, is tegen borgstelling van 4000 frank weer in vrijheid gesteld. Hij wordt door de Duitse militaire overheid beschuldigd in betrekking te staan met de Engelse staf. De Duitse autoriteiten hebben een onderzoek ingesteld; tot heden zijn echter geen bewijzen voor de beschuldiging gevonden.

15 juli 1915

Aan de Vlaamsche Stem wordt gemeld, dat baron von Bissing, die mevrouw H. Carton de Wiart, de vrouw van de Belgische minister van justitie, liet aanhouden en naar Berlijn voeren, zich in het huis der Wiarts heeft gevestigd.

20 juli 1915

In de te Brussel verschijnende Echo de la Presse vinden we een officiële tegenspraak van het ook door ons vermelde bericht, dat mevr. Carton de Wiart, de echtgenote van de Belgische minister van justitie, op vrije voeten zou zijn gesteld. Zij ondergaat de straf, haar opgelegd wegens het onderhouden van briefwisseling met Havre, in een vrouwengevangenis bij Berlijn.

22 juli 1915

Men meldt uit Antwerpen aan De Tijd:

Kardinaal Mercier heeft thans officieel ter kennis gebracht, dat, indien de toestand niet verandert, de Hogeschool van Leuven in oktober aanstaande niet zal worden heropend.

Verschillende stichtingen en personen in België hebben gelden toegezegd voor de nieuwe boekerij te Leuven en het aanschaffen van nieuwe exemplaren der verbrande werken voor zover dit mogelijk is.

23 juli 1915

Uit Brussel.

Brussel, 22 juli. Evenals vorige jaren verzamelden zich ook ditmaal in de ochtend van de nationale feestdag (21 juli) grote mensenmenigten op het Brouckèreplein en het Martelaarsplein.

Toen het gedrang zo sterk werd dat het verkeer onmogelijk was, zijn door het gouvernement op enkele punten tussen de Anspachlaan en het Noorderstation compagnieën militairen opgesteld die daar tot elf uur 's avonds zijn gebleven, omdat tot laat in de avond de toevloed van mensen, meest nieuwsgierige vrouwen en kinderen, zeer groot bleef.

Verscheidene mensen zijn gearresteerd. Bevel was dat de openbare lokalen, bioscopen enz. 's avonds te acht uur gesloten moesten worden.

Koning Albert der Belgen heeft de 21^e dezer, de datum, waarop vierentachtig jaar geleden Leopold I tot koning der Belgen werd uitgeroepen, het volgende telegram ontvangen van het college van schepenen van Brussel: "De 21^e juli, de dag der nationale feestelijkheden, verheffen de Brusselaars hun gedachten tot hun koning, symbool van het vaderland. In hun onwankelbaar vertrouwen herinneren zij zich de woorden, die de koning op de 4^e augustus 1914 gesproken heeft tegenover de afgevaardigde der natie:

"Een land, dat zich verdedigt dwingt de eerbied van allen af; dit land gaat niet ten onder."

30 juli 1915

Belgische vrijwilligers.

Men schrijft ons van Belgische zijde:

Wij hebben vandaag om een grafkuil gestaan, daar wij de beste onzer vrienden uitgeleide deden. Hier wordt de draad van een nog jong leven afgesneden, en dadelijk voelen wij ons genoopt terug te

kijken naar de wijze waarop, naar de oorden waar hij zich heeft ontsponnen. Nu dit leven door een gewelddadige dood wordt afgebroken, en het, voor wie de gesneuvelde gekend heeft, in al zijn wendingen, met al zijn keerpunten overzienbaar ligt, verschijnt ook opeens het bestendige in de daden van de dode, wordt plotseling als het ware de maatstaf verschaft, door hem ook tot het schatten van zijn bestaan verkozen.

Ik heb hem lang voor de oorlog reeds gekend. Ik voel mij geneigd over hem te schrijven, omdat hij, zo volledig als het maar mogelijk is, een heel deel der Brusselse jeugd vertegenwoordigt. En zo denk ik aan Brussel terug, aan de stad die we sinds een jaar niet meer zagen, die velen onder ons niet meer terug zullen zien. Ik denk aan het Brussel van voor de oorlog, en dat Brussel zal geen van ons terugzien, daar zijn bevolking niet meer is wat ze was.

En in dat Brussel leefden de jonge lieden, waarover ik het thans zal hebben, op de rand van alle uitingen van kracht en energie, die men pleegt het publieke leven te noemen, en die, in grote steden, de aandacht trekken. Een overschot van overleveringen, een overblijfsel van belangstelling, een schaamtegevoel misschien, hadden bewerkt dat zij niet ten enenmale buiten alle politieke en maatschappelijke beweging zouden blijven. Want hun vaders behoorden dikwijls tot het geslacht der mannen die, twintig of dertig jaar geleden, nieuwe, toen door velen als verwerpelijk gebrandmerkte, beginselen ontwikkeld en verdedigd hadden; jeugd in de politiek ingevoerd; eerbied afgedwongen; terwijl zij hun vertegenwoordigers eindelijk een welverdiend gezag zagen toekomen. Maar die loopbaan van energie en geestdrift werd door de zoons niet gevolgd. Van hen was geen handelend optreden meer te verwachten. Evenwel behoorden zij tot het getal van diegenen, die de pogingen van enkelen goedkeurden, waren zij tot alle

mogelijke beginselen van maatschappelijke menslievendheid en edelheid bekeerd; maar verder dan een vruchteloze bekering kwam het niet, en tot missionarissen zouden zij het niet brengen.

Het was of het hele leven de moeite niet meer waard was geleefd te worden. En dit zonderlinge verschijnsel woonden wij bij dat, het voorbeeld van Parijs volgend, enkelen te Brussel de jeugd trachtten te verenigen in verbonden, die geen ander doel hadden dan, door wederkerige ijver, de levenslust aan te sporen. Maar, al werd door uitzonderingsmensen het beginsel van die verbonden krachtig ondersteund, en het voorbeeld der Fransen, waar bv. toen reeds de Association de la jeunesse catholique 125.000 leden telde, hoog geprezen, het oordeel van de meerderheid bepaalde zich bij een sceptische glimlach.

De meerderheid van die Brusselse jongelieden schenen met een eigenaardige lamheid geslagen. Het ontbrak hun volkomen aan levenslust, misschien wel omdat het leven hier in een onbestemde veiligheid aangeboden was. Zij vormden een kleine bevolking, die, als het ware op haar roeping berustend wachtte.

Ook hun belangstelling in de levensidealen van hun onmiddellijke voorgangers was niet door een andere vervangen, die slechts op een inniger aanleg van hun karakters zou geduid hebben. Kunst is bij hen nooit meer dan een verzet geweest en heeft dan ook nooit over één daad in hun leven beslist. Heeft sport hen dan aangetrokken; heeft het leven zich misschien in hen geuit op een wijze die, wars van het mufte der opgesloten kamer, op een verjonging van het jonge geslacht duidde? Niet eens. Aan sport hebben ze wel gedaan; maar ook daar brachten zij, de afvallige intellectuelen, de drift niet die de eenvoudigste kantoorbediende vaak dreef en kenmerkte. Eén woord geeft de traagheid weer die in

hun handelen altijd opviel: een lusteloosheid die aangeboren scheen.

Ziedaar, heel vlug geschetst, de wereld waarin de dagen van deze gesneuvelde verliepen. Hijzelf was pas advocaat geworden, en mocht in dit leven van kortademige bewonderingen op enkele buiten van succes in zijn studietijd bogen. Hij kende er, gelijk later ook, niets dan vrienden. Maar ondanks het vrijmoedig aandeel dat hij in de studentenleutigheid nam, lukte het hem evenwel zijn tijd zo te verdelen dat hij op de examens telkens de noodlottige “buis” wist te vermijden. Wat wel een teken van overleg kan zijn, maar bij hem en zijn gelijken misschien alleen verried dat zij in jolijt niet zozeer op konden gaan, of zij bleven de enigszins angstige verplichting voelen om de gebaande burgerlijke weg te volgen.

Van dergelijke angst bleek (het moet gezegd) nochtans weinig. Hij was werkelijk iets als een held in de studentenwereld, gul, vrijpostig, maar goedhartig. Niemand heeft ooit geweten dat hij uit het veld geslagen was; en in woordentwisten bleef hem trouwens altijd de mogelijkheid over om zijn toevlucht te zoeken in onfeilbare debatsmiddelen, die velen anderen ontzegd zijn: de zeldzaam ontwikkelde rijkdom der klanken van zijn gorgel. En dezen waren allerlei. Geen klotsende beek of gorgelende riool, geen schreeuwend dier in woede of bronst, geen zo ingewikkeld geluid dat ooit uit een luchtpijp opsteeg of zich pijnlijk – men vergeve een kroniekschrijver door zijn onderwerp gebonden – in de duisterste diepten van maag of darm ontwikkelde, - of volmaakt, leuk of afschrikkend klonk er de nabootsing van. En in de verscheidenheid van die uitingen schitterde een fraaie baritonstem, die, hoewel haast ongeschoold, ook in de voordracht van breder opgezette stukken, door natuurlijke gave goedmaakte wat aan handigheid te kort schoot.

Ik herinner mij de studentenfeesten nog, waar hij in stukken optrad die het studentenverblijf in het middeleeuwse Leuven voorstelden. Met welk een blik van ontgoocheling, met welke verachtende houding oogstte hij er een bijval die te gemakkelijk aan zijn toneelmakkers ontnomen was ...

De schrift had hun zielen kunnen noemen; bevloed met ontgoocheling en levensmoeheid! Maar zij zou het geval wanhopig genoemd hebben.

Tot opeens ...

Geen van hen had stellig ooit de mogelijkheid van een oorlog, waarin België zou gewikkeld zijn, maar één ogenblik ingezien. Zijn gedrag, in dergelijk geval, had dit niet overwogen, noch besproken. En nochtans ...

Nochtans ontpopte zich, bij de schending onzer grenzen, in het gedrag van die schijnbaar willozen, een eenheid die verwonderlijk mag heten. Zij hadden zeer eenvoudige levensopvattingen die met driestheid wakker geschud werden. Hun privéleven had onder hetzelfde gebrek geleden als het politieke leven in België: het gebrek aan het bewustzijn dat er een gemeenschappelijke vijand kon opstaan. Onze boeren hebben een kernachtige spreuk die met de woorden begint: "Schijn is bedrog ..."

Maar, hoe geweldiger de lichtstraal die deze jongelieden het bedrog deed doorzien, des te vaster ook stond in hun doelloze zielen de neiging tot verzet op.

Geen van hen zal zich ingebeeld hebben dat het besluit door hen allen genomen, zich als vrijwilliger te gaan melden, verdienstelijk of in zijn uitvoering voorbeeldig kan worden genoemd. Een voorbeeld

hadden zij zelf allesbehalve nodig. Zij handelden met eenvoud, en stelden zich ook niet voor dat het voor enkelen nodig was tot dienstneming aangespoord te worden. Zij zijn het niet geweest die optochten hielden waarna de geestdriftige deelnemers – naar wordt beweerd – voor een aanzienlijk deel thuis gebleven zijn. Hun daad is ook niet bij de opstand van een na lange onderdrukking kokende bevolking te vergelijken: zij is, veel eenvoudiger, te beschouwen als het grijpen naar de redding van een leven dat doelloosheid moe is!

Dit vermindert stellig hun verdienste niet, maar maakt ze groter, daar zij met één stap uit de onverschilligheid stegen, een heldhaftige offervaardigheid bereikend.

Zij werden vrijwilligers; en in een der steden van Vlaanderen werden zij tot de dienst opgeleid. Van dit ogenblik af was hun leven vervuld, en wie ze ontmoette was, zonder ze altijd door te zien door de verandering in hun optreden getroffen.

Onze advocaat-vrijwilliger werd door zijn oversten weldra met gezag bekleed. Zijn gewone wijze van doen, die hier doelmatiger aangewend werd, gaf hem op zijn makers een natuurlijk overwicht dat zo tot het algemene nut diende.

Na de ontruiming van Brussel en de bezetting van Zuid-België met Brabant en Limburg kreeg hij opdracht, als sergeant aan het hoofd van een patrouille van vrijwilligers gesteld, jacht te maken op de afdelingen uhlanen die Vlaanderen kwamen verkennen. Bloedige botsingen ermee vestigden weldra zijn naam bij zijn makers. Veel te betekenen hadden die gevechtjes niet; alleen de door de uhlanen aan de boeren telkens en overal herhaalde vraag klinkt, naderhand

beschouwd, verwonderlijk. De zorg der verkenners was te weten of Engelse soldaten in de buurt gezien waren ...

Na de val van Antwerpen was het de haastige terugtocht tussen Schelde- en Leieoevers en zee. De vrijwilligers bereikten Frankrijk. Onze sergeant betrok een school tot vorming van officieren en werd er tot luitenant opgeleid.

Met die hoedanigheid zou hij voortaan in een loopgraaf bij Diksmuide staan. Hij en zijn makkers verdedigden met te groter hardnekkigheid de vaderlandse bodem, daar zij hem, hun leven lang, als tegen elke aanval beschermd beschouwd hadden. Hun wilskracht wortelde in verwondering en verontwaardiging. Want hun land verdedigen zij niet meer. Huizen, rijkdom, familieleden, alles is in de macht van de vijand gevallen. Daar het ideaal van alle materiële bijkomstigheden gezuiverd is, weren zij zich te beslist. En hun leven hebben ze aan de handhaving van dat ideaal verpand.

Bij Diksmuide stond de nieuwe luitenant, en het was valavond. Zijn compagnie had een vijandelijke aanval afgeslagen. De vijandelijke loopgraaf was met haar borstwering van grauwe klei op een afstand van tweehonderd meter te zien. Er broeide iets.

Of beoogde de hagel van schroot, die door de Belgische artillerie, boven hun hoofden heen, op de vijand gericht was, niets dan de zelfvoldoening van een afstraffing om de aanval. Dat kon haast niet. Het bevel bleef niet uit: te 8 uur stipt zou de artillerie het vuren staken en de compagnie de vijandelijke stelling bestormen.

In spanning afgewacht. Aan de mannen der tweede en derde rij worden de patronen afgenomen. Het is acht uur. De artillerie schijnt niet te zullen zwijgen ... Ze zwijgt.

Onze luitenant springt het eerst op de borstwering en trekt zijn degen van leer; "Vooruit", roept hij, "en laat u van de kogels niet uitfluiten!"

Hij deed geen tweede stap: een kogel trof hem in de mond en hij viel voorover. Een sergeant stelde zich aan het hoofd van de afdeling. De stelling werd heroverd.

Toen het werk ginder gedaan was en enkele mannen terugkwamen, vonden zij hem liggen, dood. Maar zijn dood had de uitwerking gedaan alsof de opeens verlorene wilskracht van zijn ziel de manschappen allen bezielde had.

Ik beschouw zijn leven, en, waarachtig, ik zie niets anders meer dan de elf laatste maanden ervan. Dit zou ook zijn wens zijn, en waar hij gevallen is heeft hij het recht het van ons te eisen.

Hem en vele anderen heeft de oorlog gered. Eenheid van betrachtingen kwam in hun zielen tot de dood ...

18 augustus 1915

De Brusselse correspondent van de Vossische Zeitung meldt dat een anoniem comité de bevolking heeft opgewekt de 20e augustus, de verjaardag van de intocht der Duitsers in Brussel, de winkels gesloten te laten en zich niet op straat te vertonen, opdat Brussel de indruk van een uitgestorven stad zou maken.

Hij verwacht dat de militaire gouverneur aan zulk een streven, indien het werkelijk tot uitvoering mocht komen (waaraan hij twijfelt) "een gebiedend halt zal toeroepen".

20 augustus 1915

De gevangenhouding van mevrouw Carton de Wiart.

Berlijn, 19 augustus. De Corriere della Sera van Milaan heeft zich onlangs weer bezig gehouden met het geval van mevrouw Carton de Wiart (echtgenote van de Belgische minister van justitie) en een hele reeks beweringen te berde gebracht, die een verkeerde voorstelling van de zaak geven. Hiertegenover kan worden vastgesteld: Mevrouw de Wiart is met het volste recht veroordeeld, want zij onderhield geheime betrekkingen met Engeland en Havre, liet anti-Duitse geschriften in België drukken en verspreiden en onderschepte een brief, die aan de Kommandantur te Brussel was gericht en abusievelijk in haar brievenbus geworpen. Zij bekende voor het gerecht, zich aan al deze strafbare feiten schuldig te hebben gemaakt en wenst ook geen begenadiging. Haar overbrenging naar Berlijn was geboden, omdat Brussel geen gevangenis heeft, waar zij overeenkomstig haar stand verblijf kan houden. De Spaanse gezant te Berlijn heeft haar bezocht. Herhaaldelijk heeft zij mondeling en schriftelijk verklaard dat zij met alle onderscheiding wordt behandeld.

Met deze mededeling is de legende omtrent mevrouw de Wiart tot haar juiste afmetingen teruggebracht.

Duitse oorlogsliteratuur over België.

Brussel, 17 augustus.

Evenals in het voorgaande artikel wil ik weer twee boeken bespreken van deelnemers aan de grote strijd en ook nu een mindere en een officier aan het woord laten; in deze brief de mindere.

Dr. Jos. Risse, een jonge geschiedkundige, die pas de universiteit verlaten heeft, trok met zijn regiment (het 66^e infanterieregiment) uit Maagdenburg door Frankrijk en België en beschreef zijn wederwaardigheden in een boekje, getiteld: Mit der Kluck'schen Armee nach Belgien und Frankreich hinein.

Het dagboek, want dat is het, was oorspronkelijk niet voor uitgave bestemd, maar alleen voor eigen herinnering bijgehouden, tijdens een rust tussen vermoeide mensen, vaak bij het licht van een flikkerende kaars geschreven; en juist dit geeft er zijn waarde aan. Geen zucht naar opsmuk of verfraaiing, maar een gewoon verhaal van het dagelijks doorleefde, dat ons vergunt een blik te slaan in het leven en lijden, dat deze oorlog voor de minderen (Risse neemt als onderofficier aan de oorlog deel) met zich brengt.

Met de legers, die onder het opperbevel van von Kluck stonden, marcheert de schrijver door België en Frankrijk en woont de grote bewegingen aan Marne en Aisne bij, welke de augustus- en septemberdagen van het vorige jaar tot historische hebben gestempeld. Verreweg het grootste deel van zijn boek is aan de tocht door Frankrijk gewijd, maar getrouw aan de taak, die ik mij gesteld heb, zal ik uitsluitend spreken over de bladzijden die aan België gewijd zijn.

Op 8 augustus 1914 vertrekt Risse en zijn regiment uit Maagdenburg, de garnizoensplaats, per trein naar Gulik, van waar op 10 augustus 's morgens om 5 uur, het marcheren onder drukkende hitte aanvangt; de grote opmars werd echter enige dagen uitgesteld en begon pas de 13^e 's nachts, toen men over Aken en Moresnet de Belgische grens bereikte. De volgende morgen vroeg wordt België binnengerukt en langs wegen, welke de eerste sporen van de oorlog aan de soldaten vertonen, de strijd was hier

reeds afgelopen, Dalhem bereikt, waar kwartier wordt betrokken. De volgende overtocht over de Maas en mars tot Genoelselderen, waar de zondag (16 augustus) rustdag was. 's Maandag bereikte men Alken (een dorpje ten zuiden van Hasselt) en 's dinsdagmorgens nam de troep van Risse deel aan het eerste gevecht, toen de Belgen hun de overtocht over de Kleine Gete wilden bemoeilijken. Die dag werd nacht bivak opgeslagen bij Miskom (een dorp tussen Tienen en Diest). De volgende dagen, 19 en 20 augustus, waren voor schrijver merkwaardige, want zijn troepen rukten door de zojuist veroverde steden Leuven en Brussel. In Leuven kon de geschiedkundige zijn hart ophalen aan de talrijke oude gebouwen en straten, waardoor zijn troep marcheerde, al was er geen tijd voor nader bekijken, hetgeen hij nu wel dubbel zal betreuren.

Ons, bij wie de herinnering aan de onvergetelijke 20^e augustus 1914, toen de eindeloze reeksen Duitse soldaten door Brussel begonnen te stromen, nog even fris is als een jaar geleden, had het al vaak benieuwd te weten, welke de gevoelens van die troepen toen waren geweest. We hadden ze langs zien komen als automaten. Welke hun indrukken waren, bleef voor ons verborgen. Ziehier nu dat Risse, een ontwikkeld man, ons dit zal komen vertellen. Ik vertaal de bladzijde.

Vier tot vijf kilometer voor Brussel werd geruime tijd rust gehouden. Tegen twee uur, nadat de onderhandelingen omtrent de overgave der stad tot een einde waren gebracht, zetten wij de mars voort. Mooie villa's en buitens omzoomden aan beide kanten de weg. Aan de ingang der stad waren nog hier en daar barricades opgericht, welke de inwoners zelf uit de weg moesten ruimen. Op een groot plein stond de commanderende generaal en liet zijn korps voorbij marcheren. De regimenten hadden hun vaandels ontplooid, de

muziek speelde en met de dreunende schreden van de bijna eindeloos schijnende bataljons mengde zich de jubelzang van “Deutschland, Deutschland über alles” en het aanvals- en verdedigingslied van de “Wacht am Rhein” tot een enige, geweldige, onvergetelijke zegesymfonie.

De orde in de straten werd door de Brusselse politie gehandhaafd. De winkels hadden hun vensters en deuren gesloten, en daar het kijken aan de ramen verboden was en de trottoirs vrij moesten blijven, had de bevolking zich aan de ingang der straten en op de pleinen verzameld om vandaar onze intocht te zien. Terwijl enkelen met een verrekijker hun nieuwsgierigheid bevredigden, hadden andere, patriottisch gezinde lieden, zich met Belgische lintjes gesierd, waarmee zij zeer ijverig koketteerden en demonstreerden.

Onze weg voerde door enige hoofdstraten langs verschillende openbare gebouwen en monumenten, waaronder vooral het koninklijk paleis onze opmerkzaamheid trok. Vreugde straalde op ons gelaat, een trots gevoel deed onze borst zwellen, omdat wij de eersten waren, die in België's hoofdstad binnentrokken. En deze stemming uitte zich in gesprekken en uitroepen.

Onophoudelijk ging het door, de ene nieuwe straat dook na de andere op en Brussel scheen geen einde te zullen nemen. Daarbij kwam het bijna halsbrekende plaveisel en de buitengewone hitte. Dat alles maakte het marcheren zo moeilijk, dat in afwijking met de gegeven bevelen een korte rust bevolen werd. De bewoners waren bijzonder vriendelijk, zodat men volstrekt niet het gevoel had in de hoofdstad van een vijand te zijn. Zij brachten ons water, limonade, bier, sigaren, sigaretten enz. en wilden er niets voor aannemen.

Een paar kilometer ten zuiden van Brussel werd nachtkwartier betrokken en dan over Halle en Edingen de weg naar Frankrijk ingeslagen, hetgeen evenwel niet zonder hardnekkig vechten zou gaan, want de Engelse achterhoede bemoeilijkte de overgang over het kanaal, dat van Condé naar Bergen loopt. In het donker kon dit water echter worden overgetrokken en zonder rust ging het nu op het dorp Thulin los, waar een straatgevecht plaats had, waarvan Risse een zeer levendige beschrijving geeft. En zo overschrijdt men al vechtende de Franse grens.

Ook in het verdere deel van Risse's boek komt menige levendige en belangrijke bladzijde voor, maar het voorgaande moge volstaan om een indruk te geven van dit alleszins lezenswaardige dagboek.

21 augustus 1915

Vromant, de bekende uitgever van de rue de la Chapelle, is tegelijkertijd met pater Troye, rector van het Sint Michielscollege gearresteerd. Het misdrijf van laatstgenoemde bestond hierin, dat hij in plaats van boeken aan de prijswinnaars van het college een portret van de koning en de koningin van België had uitgereikt, voorzien van het wapen van het college waaronder een draak, bedwongen door St. Michiel en het devies: "Quis ut Deus".

25 augustus 1915

Leuven.

Ter gelegenheid van de verjaardag van de verwoesting van Leuven bevat De Tijd van gisteravond het eerste gedeelte van het rapport omtrent deze zaak, uitgebracht door een Oostenrijks priester, wiens officiële zending naar België onlangs door het Deense blad Politiken en het Belgische blad Le 20ième Siècle, dat te Havre

verschijnt, is besproken. Op grond van een uitgebreid onderzoek, dat deze priester instelde onder alle klassen der Leuvense bevolking, komt hij tot de conclusie, dat de beschuldiging der Duitsers, dat er te Leuven een complot tegen heb bestaan heeft, onwaar is.

7 september 1915

De Belgische minister van justitie, de heer Carton de Wiart, is zaterdag naar Zwitserland vertrokken om zijn echtgenote tegemoet te reizen, die uit de gevangenis te Berlijn is ontslagen. Mevrouw Carton de Wiart had de straf tijd, haar door het Duitse gerecht te Brussel opgelegd, nog niet volbracht, doch zij is in vrijheid gesteld ingevolge stappen, door de koning van Spanje rechtstreeks bij de Duitse regering gedaan.

Het zal, zegt de berichtgever te Havre van de Tijd, aan welk blad het bovenstaande is ontleend, mevrouw Carton de Wiart verboden zijn, nog in België te verblijven, zolang het land onder Duitse bezetting blijft.

9 september 1915

Mevrouw Carton de Wiart, de echtgenote van de Belgische minister van justitie, die na haar gevangenschap in Duitsland te Bazel vertoefde, heeft daar aan een correspondent van de Daily Chronicle een en ander over haar wedervaren verteld. Zij erkende dat zij in de Duitse gevangenis niet hard, wel streng was behandeld. Zij had een afzonderlijke cel en kreeg de gewone gevangenskost. Twee uur per dag mocht zij op de binnenplaats toeven en 's zondags de gevangenskapel bezoeken. Zij werd voortdurend bewaakt; ook wanneer de Spaanse gezant haar bezocht, was er steeds een Duitse officier en een bewaakster bij.

In tegenspraak met hetgeen uit andere bron is gemeld, als zou haar een deel van haar straf zijn kwijtgescholden, deelde zij de correspondent mee dat de 3 maanden, waartoe zij was veroordeeld, waren afgelopen en zij de volgende ochtend op vrije voeten werd gesteld. Aanvankelijk was de Duitse regering voornemens haar tot het einde van de oorlog in Duitsland te houden, maar door de tussenkomst van koning Alfonso kreeg zij vergunning het land te verlaten. Zij is echter verbannen uit België. Haar zes kinderen, waarvan het jongste pas twee jaar is, toeven te Brussel.

21 september 1915

Het Deutsche Theater in België zal op 30 september in de Parkschouwburg te Brussel geopend worden met de opvoering van Wallenstein's Lager, voorafgegaan door een oorlogsscene, getrokken uit de werken van Leo Sternberg en Hans Sachs. De onderneming wordt bestuurd door een raad van beheer, die samengesteld is uit leden van de onderwijscentrale bij het gouvernement te Brussel, en leden van het bestuur van de Bond voor Volksonderwijs aan de Rijn en aan de Main.

28 september 1915

Te Boulogne is vrijdag, naar de Matin meldt, het proces begonnen tegen Peter Theisen, een Belg, die het blad de chef van de Duitse spionagedienst in België noemt. Theisen is een man van 58 jaar, boekhandelaar te Brussel. Hij was – volgens de Matin – in 1889 in dienst van de grote Duitse staf gekomen, tengevolge van artikelen over de grote Franse legeroefeningen onder generaal Miribel, die hij in de Brusselse Réforme geschreven had. In 1891 werd Theisen tot vijf jaar gevangenisstraf veroordeeld. Vrijgekomen, heeft hij zich

weer met de Duitse staf in verbinding gesteld en hem uiterst belangrijke inlichtingen weten te verstrekken, die, mag men de *Matin* geloven, aan de bondgenoten groot nadeel in de huidige oorlog berokkend hebben. Theisen is op 5 augustus van verleden jaar te Brussel in hechtenis genomen op verzoek van de Franse gezant. Zijn zaak is te Boulogne met gesloten deuren behandeld. Volgens de *Matin* heeft hij een volledige bekentenis afgelegd; maar hij heeft er tegen geprotesteerd, dat hij de door de Franse overheid gevonnist zou worden, omdat hij zijn misdrijf in het buitenland gepleegd heeft. Theisen is veroordeeld tot levenslange verbanning naar een versterkte vesting.

8 oktober 1915

In *Vrij België*, het weekblad, dat onder redactie staat van mr. Frans van Cauwelaert, schrijft "een Belgisch hoogleraar-krijgskundige" over "de oorlog en de geneeskunde". Wij ontleenen aan het verslag, dat deze deskundige in het jongste nummer van het weekblad van zijn ervaringen te velde geeft, het volgende:

Toen de eerste vijandelijke obussen, die op ons te Sint-Margriete-Houtem afkwamen, het werkelijk begin van de slag aankondigden, bevond zich onze weg naar de regimentswagen in de vuurlinie. Onmiddellijk kwamen de eerste gekwetsten aan, en na enkele minuten stormden voorbij in volle draf, langs de smalle baan, waar wij de eerste gekwetsten verbonden, een vijftigtal paarden, die aan verbrijzelde wielen en caissons aangespannen, elkaar de poten stuk schopten. Mijn zakdrager had een uur vroeger bevel gekregen mij niet te verlaten. Op het psychologisch ogenblik was hij weg. Mijn hulpdokter was aanstonds op zoek gegaan naar de regimentswagen, en kon er niet aan denken, eenmaal zijn doel bereikt, ons te komen opzoeken. Wij waren bezig een paar zwaar

gekwetsten te verzorgen, die wij op de baan niet wilden achterlaten om naar een wagen, of een dokter, of brancardier te gaan zoeken. Daar stond mij nu zonneklaar de onmacht van alle regimenten en verordeningen voor de geest: mijn plichtsgevoel dat mij gebod de levens te redden, die aan mijn zorgen waren toevertrouwd, duwde alle bekommernis om voorschriften en bevelen op de achtergrond.

Ik had een paar soldaten bij mij die de eerste gekwetsten hadden aangebracht; ook een van mijn regimentsbrancardiers was toevallig bij mij in het begin van de strijd.

Daar stond ik dus, in theorie gewapend met mijn hulpdokter, mijn medicamentenzak, mijn zakdrager, de twaalf brancardiers van mijn regiment en de regimentswagen onder bevel van de regimentsdokter, doch feitelijk met één regimentsbrancardier en een verbandzakje, dat ik toevallig bij me had. Ware mijn hulpdokter, die elders goed werk verrichtte, weer bij ons gekomen, dan waren wij, wat het verbandmateriaal aangaat, geen stap nader bij het doel gekomen. Het sparadrapp van het verbandzakje deugde niet; in deze gevallen van dringende nood waren wij gedwongen de kleren ver open te snijden en een groot slecht verband aan te leggen, waar de kleefpleister uitstekende en snellere verzorging mogelijk had gemaakt.

Nadat wij enige gekwetsten in een klein huisje verzorgd hadden, waren wij gedwongen deze eerste hulppost te verlaten, omdat hij op het uiteinde van een loopgraaf lag en een al te duidelijk mikpunt was voor de vijandelijke artillerie; daarenboven was er in dit huis geen kelder om onze gekwetsten in te leggen. Wij verhuisden dus naar een kleine hofstede op de boord van een holle weg gelegen. Doch hoe aan de gekwetsten, die in de nabijheid van deze weg op zoek waren naar geneeskundige hulp, de aanwezigheid van onze

hulp post aangeduid? Wij hadden niets, niets dan een mouwband met een rood kruis, die ik op zak had en die wij op de deur der hofstede spijkerden. Welke onschatbare diensten hadden een wijd uitlaande rode kruisvlag en enige aanplakbriefjes hier kunnen bewijzen. En, helaas, die zou men tevergeefs in een medicamentenzak gezocht hebben.

De gekwetsten, die ons huisje vonden, kwamen één voor één aan; enkelen door hun makers gedragen. Zij werden verzorgd en in de kelder gelegd, terwijl de bommen rondom ons huisje gierden en het knallen van de geweren de lucht deed knetteren.

Ons verbandmateriaal was voldoende; onze brancardier had een dubbele hoeveelheid bij zich, doch het was ons uiterst pijnlijk onze gekwetsten en stervenden niet het minst te kunnen verlichten in hun akelige pijnen.

Meer dan eens dachten wij er aan hoe eenvoudig dit zou geweest zijn met een kleine Recordspuit en enige Burrough's morphiumpastillen! Wij nepen de vuisten dicht in onmachtige woede, omdat dit alles niet aanwezig was, tot het gekreun van een gewonde ons weer aan de dringende zorgen herinnerde.

In ons was het gevoel van onmacht zodanig gegroeid, dat wij ons het slechtste voorstelden in geval wij afzonderlijk en zelfstandig zouden moeten werken.

Ik had te Tienen door een van mijn regimentsbrancardiërs een fietslantaarn doen kopen voor het geval ik 's nachts een slagveld zou moeten aflopen. De medicamentenzak was daarvan niet voorzien. Alleen in de wagens van het ambulancekorps en in de medicamentenwagens van het regiment waren lantaarns aanwezig.

De eersten bleven ver van het slagveld, de regimentswagen had ik nooit in de omtrek aangetroffen.

Rond zeven uur, bij de vallende duisternis, konden we in de verte op de helling van een heuvel de laatste van onze jongens zien, die uit de achterste loopgraven kropen, ten allen kante door de vijand omringd. Het was luitenant Devloo uit Ieper, van het 22^e linieregiment, die zijn laatste mannen trachtte te redden, wat hem gelukte.

Nog een hele tijd hoorden wij bij tussenpozen en reeds meer in de verte het kanon, de mitrailleurs en de geweren hun vernielingswerk verrichten; dan gaven overal de klaroenen het verzamelingsein; het klonk ons toe als een noodoproep tot onze opgejaagde troepen, want op dat ogenblik moest Tienen door de vijand ingenomen zijn en de weg naar Brussel open liggen. Daarop volgden slechts nog verwijderde geweschoten, die de laatste moesten zijn van onze troepen, die achteruitweken voor de wassende vloed van de Duitse legioenen.

Wij waren niet meer in ons vrije België; wij bevonden ons op bezet gebied in de macht van de vijand!

De nacht was gevallen. In de onmiddellijke nabijheid van onze hulppost zagen of hoorden wij geen Duitser roeren.

Wij moesten ons toch midden op het slagveld bevinden, want de storm was ons voorbij gewoeld en kogels waren in ons huisje gedrongen; van uit een boom die voor ons hofstedeke stond zagen wij rondom ons alles in vuur, enige huizen van Sint-Margriete-Houtem stonden in lichterlaaie; grote branden verlichtten de streek in de richting van Oplinter, in de richting van Hakendover en in de richting van Tienen. De horizon was een kring van vuur. Uit de verte

steeg hier en daar boven het geloei van dolend en gekwetst vee, het galmen op van een menselijke stem.

Wat hadden we niet gegeven op dit ogenblik om een deftig rode kruisvaandel te bezitten en een goede lantaarn met op het glas voor de vlam een rood kruis. Zo zou het ons mogelijk geweest zijn aanstonds vooruit te trekken en in volle vrijheid te werk te gaan om uit het bloedbad te redden wat nog te redden was. Nu integendeel; op het ogenblik dat de stemmen van onze jongens ons riepen, voelden wij onze onmacht en dat bij gebrek aan voorbereiding tot zelfstandig werk: geen duidelijk erkenningsteken, geen doelmatig verlichtingsmiddel op een slagveld van alle kanten door de vijand bezet! Met een stuk laken, waarop een kruisvormig uitgesneden rode zakdoek en onze lantaarn, trokken wij over het slagveld. Een paar oude lieden en een boerendochter die hun huis niet hadden verlaten, hielpen ons bij het dragen van ladders, om onze gekwetsten op te leggen. Plots klonk het "Werda?" En wij moesten op afstand blijven. Stemmen fluisterden, beurtelings gebiedend en onderdanig. Wij mochten naderen. Daar bevonden wij ons eensklaps te midden van een korps soldaten, die in hun grijze mantels gehuld op het veld sliepen en nauwelijks bij ons lantaarnlicht van de grauwe aarde te onderscheiden waren. Elders zwegen onze klagende gekwetsten, toen zij in hun richting schimmen zagen naderen, waarvan niets de geneeskundige reddingstaak verkondigde en waarvan zij dus alles te vrezen hadden. Het zoeken werd dan een blind en langzaam rondtasten in de duisternis, in het korenveld, in de grachten, totdat ons lantaarnlicht bij een omdraaien of opheffen vlak op hun verwilderd, stervend gelaat viel.

Hoe bitter schreeuwde in ons het zelfverwijt, dat dit alles niet was voorzien geworden, dat wij die deerniswaardige jongens niet konden helpen, zoals wij gewenst en zij verdiend hadden.

Tweemaal kwamen wij die nacht voorbij de kerk van Houtem roepend in de twee talen de vraag of er geen gekwetsten in de omtrek waren. Niemand roerde. Twee dagen later vernamen wij, dat een dertigtal van onze jongens daar gekwetst in de duisternis lagen, bijna allen gelukkig reeds verzorgd. Geen enkele had zich durven roeren, omdat zij als gekwetsten geen herkenningsteken bezaten. Hoe doelmatig ware het, dat de dokter, die ze verzorgd had, bij hen tenminste een rode kruisvaandel en een gewoon lantaarntje zou kunnen achterlaten.

Het kanon bulderde bij tussenpozen gedurende de ganse nacht. Bij het aanbreeken van de dag deden wij nog een kort en vlug onderzoek in de omliggende velden. Wij verzekerden er ons van, dat geen dringende hulp meer nodig was en namen de vreugde van de Duitsers over enige gebroken Belgische kanonnen en caissons te baat om van een paar vrienden, op het ereveld gevallen, de huwelijksring eerbiedig af te nemen. Dat was 's nachts door de Duitsers verboden geworden.

Rond 4 uur lieten wij onze gekwetsten aan de zorgen van de brave landlieden over, en met onze regimentsbrancardier, ons laken, en onze rode zakdoek, trokken we de weg naar Tienen op.

Bij Houtem vonden wij in deze akelige nacht slechts Belgische gekwetsten en doden; dat er daar geen Duitsers waren gevallen, is niet aan te nemen. Hoeveel Belgen de Duitsers hier tegelijk met hun gekwetsten gevonden en verzorgd hadden, kwamen we niet te weten. De bataljonsdokter kan overigens, in volle werkzaamheid,

door de vijand omringd worden; hij kan zich in de onmogelijkheid bevinden de regelmatig voorziene hulpmiddelen bij hem te hebben: zulks was voor ons het geval geweest, en dat moet toch voorzien worden!

Men moet niet antwoorden, dat ons geval een buitengewoon geval was! In oorlogstijd moet toch iedereen en vooral de bataljonsdokter op onvoorziene gevallen voorbereid zijn. Trekken zijn mannen plotseling achteruit, en staat hij te midden van gekwetsten, die zijn hulp dringend nodig hebben, dan is het zijn plicht op post te blijven.

Het zou ons inziens hoogst nuttig zijn, dat de bataljonsdokter en zijn hulpdokter de nodige geneeskundige bewapening met zich zouden nemen om in alle mogelijke omstandigheden zelfstandig werk te kunnen verrichten. Het eerste beding om dit doel te bereiken, is de bataljonsdokter op praktische wijze uit te rusten als dokter en niet als strijder. Geen officiersgordel met blinkende kettingen en een grote degen, maar een doktersgordel met het nodige om onze jongens te verzorgen: stevig ingepakte passende verbanden en sterke windels, jodiumtinctuur, een kleine recordspuit en een busje morphiumtabletten, een paar fijne zijden Rode Kruisvlaggen, een pak Rode Kruisplakkaatjes en een Rode Kruislantaarn. Hier kan geen sprake zijn van overlast! Deze echt geneeskundige, doelmatige uitrusting zou minder wegen dan de gekke gordels met de degen, waarmee wij, dokters, te velde zijn getrokken.

Als verbandstoffen vind ik het tegenwoordig model van verbandpakje, (sachet de pansement), dat iedere soldaat bij zich draagt, praktisch samengesteld: laag gaas, laag watten en Emark's driehoekige doek. Het nieuw model schijnt ook zeer doelmatig: het bestaat uit een paar gaaswattenpelotten, die op windel bevestigd, doch verschuifbaar zijn. Voor de verbandwindel zou ik graag een

verbandsoort zien bestaan, samengesteld uit een reeks ronde en vierkante gaaswattenlagen, die zouden gelegd worden op alle kleine wonden van de onderarm, de voorarm, de dijen en de benen: op de kleine wonden van de borst, de rug, de buik. Ze zouden met kleefpleister vast op de wonde gedrukt kunnen worden. Ze zouden verbrijzelde delen bedekken, en het aanleggen van vele grote tijdverspillende, pijnlijke en slecht houdende verbanden overbodig maken. Op enige veranderingen na, van ondergeschikte aard, is de samenstelling van de medicamentenzak uitstekend. De rangschikking en verpakking zouden praktischer kunnen zijn, zodat niet bij de minste behoefte alles dient opengelegd te worden, maar dat al het nodige kan genomen worden, zonder dat zelfs de drager de zak moet afleggen. De verordeningen over de dienst der regimentsbrancardiers, die in het begin van de oorlog in voege waren, zijn praktisch onuitvoerbaar. Zij werden overigens later volledig gewijzigd.

14 oktober 1915

Uit Brussel.

Onze correspondent meldt op 12 oktober:

De Duitse gouverneur-generaal in België heeft gisteren namiddag in honderden exemplaren de volgende bekendmaking doen aanplakken:

“Men kent het resultaat, dat het offensief der verbondenen, dat reeds zo lang was aangekondigd, op het westelijk front gehad heeft. De Duitse linies hebben weerstand geboden aan een onafgebroken beschieting van zeventig uur lang en aan de belangrijk hogere getalsterkte der vijanden. De Fransen hebben verscheidene honderdduizenden doden en gewonden gehad, terwijl de Engelsen,

blanken en gekleurden, betrekkelijk nog hogere verliezen hebben geleden. Ondanks het ontzaglijk aantal mensenlevens en de onmetelijke hoeveelheden munitie, welke zij zonder sparen hebben opgeofferd, zijn de vijanden van het Duitse rijk geen stap nader gekomen tot hun doel, dat de herovering van België en Noord-Frankrijk op het oog heeft.

Terwijl deze beslissende slag op het front woedde, heb ik de rug van het Duitse leger tegen vijandelijke handelingen moeten beschermen. Bij die gelegenheid ben ik genoodzaakt geweest neigingen te bevechten, welke, evenals het wanhopige offensief der geallieerden, te wijten zijn aan een ijdele hoop, aan het geloof in een spoedig herstel van de overige staat van zaken. Zekere kringen, welke meer dan wie ook het bevorderen van de binnenlandse vrede ter harte moest gaan, hebben de geesten tot verzet geprikkeld; personen, die zich bereid verklaard hadden met mij samen te werken tot het herstel van de welvaart van het land, hebben opnieuw een welwillend oor geleend aan inblazingen uit Havre en Londen; valse profeten hebben vals nieuws verspreid en zodoende ongelukkige goedgelovigen verleid en deze ertoe gebracht misdadige handelingen te verrichten. Uit verkeerd begrepen vaderlandsliefde en meer nog uit winzucht hebben Belgen zich laten meeslepen tot een spionagedienst, welke uitgelopen is op hetzelfde echec als het vijandelijk offensief.

Ondanks dit alles, zijn wij er toch in geslaagd de arglistige en lafhartige vijand, die op verraderlijke manier de veiligheid van het Duitse leger bedreigde, op een afstand te houden. De zwaarste straffen heeft men zonder mededogen moeten toepassen op hen, die ijdele hoop er toe gebracht had zich schuldig te maken aan misdadige handelingen. De feiten, die welsprekend zijn, zullen zelf alle overwinningseruchten van onze vijanden weerleggen,

alsmede het nieuws, dat de Duitse legers het land verlaten. Wat wij vast houden, houden wij goed vast.

Laatsbedoelde teleurstelling legt de Belgen de plicht op er lering uit te trekken voor de toekomst en voor het vervolg niet meer zo lichtgelovig geloof te schenken aan nieuwsberichten, welke noodzakelijkerwijze de volgende dag leugens zullen blijken. Allen, die onder mijn bewind werken, voldoende verdienen en de inwendige bevrediging van volbrachte plicht konden bereiken, moeten er toe meewerken om diegenen van hun naasten, welke nog verblind zijn, aan diezelfde weldaden deelachtig te doen worden. De ondervinding der laatste weken leert dat de veiligheid der Duitse legers verzekerd is tegen de best gewezen complotten. Evenwel kan de veiligheid van het werkzame leven, dat alleen de kwalen van het lijdende België kan genezen, slechts gewaarborgd worden aan hen, die aan de soldaten het vechten overlaten en, mij daarin steunende, in hun omgeving de inwendige vrede verzekeren en de economische bloei van het land.

De besluiten, die ik uitvaardig, streven naar hetzelfde doel; wie deze overtreedt zal de straffen, welke zij bepalen, in al hun zwaarte ondergaan. Zij die mijn pogingen trachten te dwarsbomen, kunnen verwachten alle gestrengheid van de krijgswet te zullen gevoelen; zij, die mij steunen in mijn taak, komen op de meest doeltreffende wijze ter hulp aan hun vaderland, hun medeburgers en zichzelf.”

16 oktober 1915

Londen, 16 oktober. De Amerikaanse gezant te Londen heeft het departement van buitenlandse zaken ervan verwittigd dat mej. Edith Cavell, voorheen hoofd van een school te Brussel, de 13^e II. is terechtgesteld, na ter dood te zijn veroordeeld.

Naar men verneemt was zij beschuldigd, gevluchte Franse en Duitse soldaten en Belgen van de militaire leeftijd een onderkomen te hebben verschaft, en bij de vlucht behulpzaam te zijn geweest, om hen in staat te stellen zich bij hun krijgsmacht te velde aan te sluiten.

Voor zover het departement van buitenlandse zaken wist, werd mej. Cavell niet vervolgd wegens enig geval van spionage.

22 oktober 1915

De terechtstelling van een Engelse verpleegster te Brussel.

Londen, 21 oktober. Het persbureau verspreidt een mededeling van de Amerikaanse gezant te Londen, inhoudende een rapport van zijn legatie te Brussel, over de berechting en terechtstelling, door de Duitsers, van de Engelse verpleegster Cavell, wegens het verlenen van huisvesting aan soldaten der bondgenoten. Uit dit rapport blijkt de huichelachtigheid en de onbarmhartigheid der Duitse overheden, die hebben nagelaten hun belofte na te komen om het hele verloop der zaak aan de Amerikaanse legatie te Brussel mee te delen. Duitsland heeft alle moeite gedaan om het vonnis en zijn onmiddellijke tenuitvoerlegging voor de legatie te verbergen, die, langs niet officiële weg de feiten vernemend, haar uiterste best heeft gedaan, tevergeefs echter, om de autoriteiten tot opschorting te bewegen.

De legatie meldt, dat Cavell op 11 oktober om 5 uur 's namiddags is gevonnist en in de nacht van 11 op 12 oktober om 2 uur is terechtgesteld. Vertegenwoordigers der Amerikaanse legatie en de Spaanse gezant Villalobar drongen op uitstel aan, wijzende op het gruwelijke van het terechtstellen van een vrouw, vooral wanneer zij zelfs niet van spionage is beticht. Zij vestigden er de aandacht op,

dat de belofte om de legatie omtrent het verloop der zaak op de hoogte te houden, niet was nagekomen en wezen op de vreselijke uitwerking, die zulk een terechtstelling met korte metten op de openbare mening in België en daarbuiten zou hebben, zomede op de mogelijkheid van maatregelen van weerwraak.

Baron Lancken antwoordde, dat de hoogste autoriteit, de keizer zelf, niet tussenbeide kon komen, wanneer de militaire gouverneur het beroep wenste te verwerpen. Villalobar ging zo ver, dat hij baron Lancken terzijde nam, teneinde hem op uiterst krachtige toon enige dingen te zeggen, waartoe hij gearzeld zou hebben in tegenwoordigheid van jongere officieren van zijn staf.

Cavell heeft in haar mondelinge verklaring voor de krijgsraad bijna alle feiten der tenlastelegging geopenbaard. Zij sprak zonder dat haar stem trilde en zij bleek helder van geest te zijn. Veelal vulde zij haar vroegere verklaringen met nadere bijzonderheden aan. Toen haar gevraagd werd, waarom zij soldaten naar Engeland voorthielp, antwoordde zij: "Als ik het niet had gedaan, waren ze doodgeschoten." Zij deed dus niet anders dan haar plicht jegens haar land door hun leven te redden.

De geestelijke, die haar in haar cel 's avonds om 10 uur de laatste sacramenten toediende, vond dat zij bewonderenswaardig flink en kalm was. Zij vertelde hem, heel goed te hebben geweten wat zij deed toen zij de feiten bekende, waardoor zij de krijgsraad feitelijk al het bewijsmateriaal aanbracht. Zij verklaarde zich gelukkig te voelen te kunnen sterven voor haar land.

Minister Grey zegt, in antwoord op de Amerikaanse mededelingen, te vertrouwen, dat het bericht der terechtstelling van een edele Engelse vrouw met ontsteltenis en afgrijzen door de beschaafde

wereld zal worden vernomen. Het gedrag der Duitse autoriteiten is zo mogelijk nog erger geworden door de schandelijke pogingen der Duitse burgerlijke ambtenaren om de feiten te verbergen, waardoor tevens is bewezen, dat de betrokken Duitse autoriteiten zich er volkomen van bewust waren, dat het vonnis in geen enkel opzicht verdedigbaar was.

Het geval-Cavell.

Londen, 22 oktober. Zelfs het gebeurde met de Lusitania heeft het Britse volk niet zo getroffen als de ambtelijke mededelingen over de terechtstelling van mej. Cavell. De bijzonderheden van deze terdoodbrenging worden vandaag in alle kranten gepubliceerd. De terechtstelling vormt het onderwerp van de redevoeringen, die in Trafalgar Square gehouden worden door de wervers voor het leger. Daar werd door sprekers op het voetstuk van het monument voor Nelson aan de honderdduizenden, die hulde kwamen brengen aan de nagedachtenis van Englands nationale zeeheld, gevraagd "wie zal de moord op deze voortreffelijke Engelse vrouw wreken?"

De bisschop van Londen zegde in een preek, die hij in St. Martin's Church hield, dat de schandelikheden, door de Duitsers in België bedreven, en de Lusitania-misdaad in de geschiedenis een grote plaats zullen blijven innemen; maar de in koelen bloede bedreven moord op een Engels meisje, wegens het onderdak verlenen aan vluchtelingen, zal in het oordeel van de wereld niet bij die andere misdaden worden achtergesteld. De bedrivers van die daad hebben er niet aan gedacht, dat zij eens en vooral de kwestie der rekruterings in Engeland tot een oplossing zouden brengen. Er bestaat thans geen noodzaak meer voor dienstplicht. Drie miljoen Engelsen, Schotten en Ieren zullen de vraag komen stellen "waarom juffrouw Cavell is doodgeschoten".

Alle dagbladen bespreken in de krachtigste bewoordingen, wat een blad “de verdoemelijkste misdaad van de oorlog” noemt. Zij noemen de daad een hardere slag, aan de hatelijke Duitse tirannie toegebracht, dan welke nederlaag op militair gebied ook, zou kunnen wezen.

De Times schrijft dat er in Europa buiten Duitsland niet één man is, die het relaas zonder het diepste medelijden en de grootste schaamte kan lezen. Het blad verwacht van de zijde der neutrale pers een uitbarsting, die de discipelen van de “Kultur” zal verbazen.

De bladen brengen het geding in herinnering, gevoerd tegen Ahlers, de voormalige Duitse consul te Sunderland, als een typerend bewijs voor het verschil in de behandeling van verraadprocessen in Engeland en in Duitsland. Ahlers werd, omdat de justitie een vergissing had begaan, vrijgesproken. En zelfs indien Ahlers was veroordeeld geworden, dan zou hij niet ter dood zijn gebracht.

De executie van miss Cavell.

Miss Cavell was een Engelse verpleegster te Brussel. Zij had Engelse en Belgische dienstplichtigen geholpen, om uit België weg te komen, en zich bij de strijdende legers te voegen. De Duitse overheid in België ontdekte dit en bracht haar voor een krijgsraad, die haar ter dood veroordeeld.

Enkele uren, nadat het vonnis geveld was, werd de straf voltrokken, zonder dat zelfs degenen, die geroepen waren voor miss Cavell in de bres te komen daartoe gelegenheid hadden gehad.

In Engeland is men hierover verontwaardigd, en men kan dit begrijpen. Deze gebeurtenis is afschuwelijk, en zij geeft een sprekend bewijs, hoe de oorlog de zeden verhardt en alle gevoelens

doodt. Wat miss Cavell deed was verkeerd, omdat het in strijd was met de door de Duitse overheid uitgevaardigde verordening. Zo zij gestraft ware naar de mate van haar schuld, zou niemand recht van spreken hebben gehad. Maar hier is een straf toegepast, die buiten alle verhouding staat tot het vergrijp. Het vergrijp was niet geniepig, gelijk dat van een spion of een verrader, die als het ware de vijand lafhartig in de rug overvalt. Miss Cavell voerde de mannen tot in het front; en deed tenslotte niets anders, dan waartoe iedereen, die wat voelt voor zijn land, zich zou laten verleiden.

En men is slechts verbaasd, dat een krijgsraad, bestaande uit mannen, wellicht allen met het ijzeren kruis op de borst, en die dus geacht kunnen worden, toch iets voor ridderlijkheid en vaderlandsliefde te voelen, mannen, die zeer waarschijnlijk indien zij in de omstandigheden van miss Cavell kwamen te verkeren, precies hetzelfde zouden doen als zij, en dit hun plicht zouden achten, nu over een vrouw zo hard konden oordelen. Nog verbaasder is men dat zulk een straf ten uitvoer gelegd wordt.

Het kan dus aan ons liggen, maar voor het mooie of ridderlijke, dat volgens sommigen toch ook nog in de oorlog verborgen ligt, hebben wij nooit oog kunnen hebben. Wij hebben de oorlog als niets anders, dan iets walgelijks kunnen zien, en deze gebeurtenis is een van de walgelijkste van alle, die met de oorlog verband houden. De straf, aan miss Cavell voltrokken, is een nieuw bewijs, tot hoe ontzettende verwording van alle menselijk gevoel de oorlog leidt.

Er staan nog meer vrouwenlevens op het spel. Om die te redden hebben de Paus en de koning van Spanje op de Duitse keizer een beroep moeten doen. Het is verbazend kras, dat dit nodig bleek, nog krasser zou het zijn, indien het beroep op het menselijk gevoel van de keizer vergeefs bleek. Ligt het niet op de weg der neutralen,

hier waar nog kwaad afgewend kan worden, het beroep van de paus te steunen? Geen genade te vragen voor recht – daarvan is hier geen sprake – doch menselijkheid voor wat onmogelijk, en zelfs in de oorlog niet, als recht kan worden aanvaard?

23 oktober 1915

De terechtstelling van Edith Cavell.

Londen, 22 oktober. Het ministerie van buitenlandse zaken maakt nog meer brieven openbaar, betrekking hebbend op de terechtstelling van mejuffrouw Cavell.

Een verslag, op verzoek van de Amerikaanse gezant opgemaakt door de Engelse kapelaan te Brussel, Reverend Gahan, aangaande het onderhoud met Edith Cavell in de nacht voor haar terdoodbrenging, bevat o.m. het volgende: Ik vond mejuffrouw Cavell kalm en gelaten, maar dit deed niet af aan de tederheid en de innigheid van gevoel, die het onderhoud kenmerkte, waarin zij o.a. zegde: Staande, met het aangezicht voor God en de eeuwigheid, besef ik dat vaderlandsliefde niet voldoende is. Ik moet jegens niemand haat of verbittering koesteren.

Een Duits militair kapelaan is bij haar geweest tot het einde en heeft haar een christelijke begrafenis verschaft. Hij heeft mij verteld: “Ze is dapper en opgewekt geweest tot het laatst. Zij betuigde haar christelijk geloof en zegde dat zij blijmoedig voor haar land stierf. Ze is als een heldin gestorven.”

Een tweede brief is van de Amerikaanse gezant te Brussel aan baron von der Lancken, houdende verzoek om het lijk van mej. Cavell af te staan aan de opleidingsschool voor verpleegsters, waarvan zij aan het hoofd stond, en waarin werd verzekerd dat het bestuur van

die school op zich nam het lijk in het arrondissement Brussel te begraven en elke voorwaarde, welke het Duitse bestuur mocht stellen, na te komen.

De gezant voegde hieraan toe: "Ik ben overtuigd dat tegen dit verzoek geen bezwaar zal bestaan en dat aan de instelling, waaraan mej. Cavell zo menslievend een deel van haar leven heeft gewijd, niet zal worden geweigerd deze vrome plicht te vervullen. Ik beveel u derhalve dit verzoek van de school aan."

Een andere brief van de Amerikaanse gezant te Brussel waarin wordt gemeld dat bovengenoemd verzoek is geweigerd, zegt: "Von der Lancken bezocht de Amerikaanse gezant en verklaarde hem mondeling dat het lijk nabij de gevangenis was begraven en dat het onmogelijk was het op te graven zonder toestemming van de minister van oorlog te Berlijn. Hij (von der Lancken) had geen bevoegdheid die toestemming te vragen, maar hij zou de gouverneur-generaal, zodra deze terugkeerde, verzoeken de zaak ter hand te nemen."

De stukken, door het Engelse persbureau verspreid nopens de terechtstelling van Edith Cavell te Brussel, beslaan kolommen in de Engelse bladen. Wij delen er nog een en ander uit mede.

Op de Amerikaanse legatie te Brussel vernam men op 31 augustus voor het eerst van Edith Cavell's gevangenneming. Brand Whitlock, de gezant, vroeg terstond schriftelijk om inlichtingen van baron von der Lancken van de politieke afdeling van het Duitse generale gouvernement. Daar er geen antwoord kwam, werd op 10 september de vraag herhaald. Twee dagen later antwoordde von der Lancken, dat mej. Cavell zich in de militaire gevangenis te St.-Gillis bevond.

“Zij heeft zelf bekend” – schreef hij – “dat ze Engelse en Franse soldaten zowel als Belgen van militaire leeftijd, die allen naar het front verlangden te gaan, in haar woning heeft verborgen. Eveneens heeft zij erkend, die soldaten van het nodige geld te hebben voorzien om de reis naar Frankrijk te maken en hun vertrek uit België te hebben vergemakkelijkt door hun gidsen te verschaffen, die hen in het geheim over de grens hielpen.”

De brief behelsde voorts de mededeling dat de advocaat Braun met haar verdediging was belast. Vergunning om mej. Cavell te spreken kon niet worden verleend.

De Amerikaanse gezant te Brussel stelde zijn collega te Londen van het geval op de hoogte en berichtte op 11 oktober dat het openbaar ministerie bij de krijgsraad de terdoodveroordeling van Edith Cavell en van 8 andere personen, die blijkens haar getuigenis bij de zaak betrokken waren, had geëist. Toen diezelfde dag het doodvonnis werd geveld, richtte de Amerikaanse gezant opnieuw een brief aan baron von der Lancken, waarin hij wees op het ongewoon harde vonnis en clementie vroeg. Hij bracht in herinnering, dat Edith Cavell als hoofdverpleegster van het geneeskundig instituut te Brussel haar leven dienstbaar heeft gemaakt aan het lijden van anderen en in het begin van de oorlog ook aan Duitse soldaten haar toewijding heeft besteed. Een brief van dezelfde inhoud werd aan de gouverneur-generaal gericht.

De stukken vermelden voorts uitvoerig de pogingen, door een ambtenaar der Amerikaanse legatie (de gezant zelf was ziek) en de Spaanse gezant in het werk gesteld om, toen zij langs niet-officiële weg van het doodvonnis vernamen, dit uitgesteld te krijgen. Baron von der Lancken bleek 's avonds zelf nog niet af te weten van het vonnis, dat 's middags was geveld. Toen hij er eindelijk, op aandrang

van de Amerikaanse en de Spaanse diplomaat, toe overging om naar het vonnis te informeren en vernam dat Edith Cavell inderdaad ter dood was veroordeeld, maakte hij bezwaar om aanstonds maatregelen tegen de terechtstelling te nemen. Hij zegde o.a.: de militaire gouverneur is de hoogste rechter in zaken van deze aard; een beroep tegen zijn beslissing kan alleen aan de keizer worden voorgelegd, daar de gouverneur-generaal niet bevoegd is in zulke gevallen tussenbeide te komen. De militaire gouverneur heeft onbepaald macht om een verzoek om gratie al dan niet te aanvaarden. Von der Lancken is toen nog met de militaire gouverneur gaan spreken, die verzekerde, dat het vonnis na rijp beraad was geveld en er in de gegeven omstandigheden van gratie geen sprake kon zijn. Von der Lancken deelde dit aan de diplomaten mee, met de toevoeging o.a., dat in dit geval zelfs de keizer zelf niet tussenbeide kon komen.

Omtrent de verdediging van Edith Cavell bevatten de stukken meer bijzonderheden. Advocaat Braun was verhinderd, en advocaat Kirschen, die de verdediging toen op zich heeft genomen, is niet vooraf in de gelegenheid gesteld, met zijn cliënte te spreken. Intussen blijkt Kirschen haar ernstig te hebben verdedigd.

De Times heeft een telegram van de Exchange Telegraph Cy., uit Madrid, behelzende, dat de Duitse keizer een telegram heeft gezonden aan koning Alfons, waarin wordt medegedeeld, dat gratie is verleend aan gravin de Belleville, mej. Thullier en andere Belgen, die bij krijgsraadvonnis waren ter dood veroordeeld.

Volgens Wireless Press (wij lezen het in de Times) heeft ook president Wilson een verzoek gericht tot de Duitse autoriteiten ter redding van de in België door de krijgsraad veroordeelden wegens

het behulpzaam zijn tot ontsnapping van Engelsen en Belgen van de dienstplichtige leeftijd uit België.

De terechtstelling van Edith Cavell.

Londen, 23 oktober. Twee Londense bladen hebben een fonds geopend voor een gedenkteken, gewijd aan de nagedachtenis van Edith Cavell. Het ene dat gisteren geopend werd heeft reeds 700 pond ontvangen. De beeldhouwer sir George Frampton heeft aangeboden het beeld te vervaardigen zonder daarvoor betaling te vragen.

De New York Herald verklaart, dat een golf van verontwaardiging over de Verenigde Staten is gegaan.

De New York Evening Post is verbaasd over de onbeschaamdheid van Duitsland, om van de Amerikanen te verlangen, dat zij in opgetogen bewondering zullen staren op Duitsland, dat zich door deze terechtstelling openbaart als een gepleisterd graf.

Zelfs Ridder, de hoofdredacteur van de te New York verschijnende Staatszeitung, verklaart dat de terechtstelling niet verdedigd kan worden.

Een blad te Chicago schrijft, dat het behulpzaam zijn aan de ontsnapping van gevangenen, volgens alle vrouwelijke idealen in de Westerse landen, als een deugd wordt opgevat.

Uit Washington wordt gemeld, dat – ofschoon geen vertogen tot de Duitse regering zullen worden gericht – in Amerikaanse regeringskringen de terechtstelling van mej. Cavell wordt veroordeeld.

Teruggaan in de Amerikaanse geschiedenis, tot de burgeroorlog, levert die geen enkel voorbeeld op van de terdoodbrenging van een vrouw, zelfs niet als spionne.

Londen, 23 oktober. De Times vernam gisteren uit New York: Amerika weerklinkt vandaag van de uitingen van afschuw en verfoeiing over Edith Cavell's terechtstelling, die het als de zwartste daad van de oorlog brandmerkt. Buiten officiële kringen geeft men volop lucht aan gevoelens van afgrijzen over deze jongste wreedheid van de Duitsers. Zelfs de Duitse Amerikanen voelen zich genoopt te verklaren, hoe zeer zij geschokt zijn. "Het is vreselijk, dat zoiets moet gebeuren", is het commentaar van Hermann Ridder, die het in de grond boren van de Lusitania heeft toegejuicht, maar de nodeloze terdoodbrenging van een weerloze en edele vrouw zomaar niet kan goedkeuren. "Er zijn ogenblikken", zo bekent hij, "waarin de Duitse commandanten in de hitte van de oorlog dingen doen, die zelfs onze eigen mensen niet kunnen verdedigen".

Het commentaar van Oscar Kranos is kort en afdoende: "Het is een van de meest ontzettende gebeurtenissen", zegde hij, "die in een oorlog in moderne tijd zijn voorgekomen." Het is een nieuw bewijs, op een lijn staande met de vernieling van de Lusitania, dat Duitsland, te midden van de barbaarsheden van de oorlog, voor het openbare geweten van de wereld geen besef heeft."

24 oktober 1915

De terechtstelling van Edith Cavell.

Londen, 23 oktober. De gedenkdienst, die maandag aanstaande in de kathedraal van St. Paul zou worden gehouden voor Edith Cavell, is tot vrijdag uitgesteld, wanneer Asquith de dienst zal bijwonen.

New York, 23 oktober. De New York World erkent dat Cavell's overtreding van de militaire wet straf verdiende, maar, zegt het blad, het kon alleen in de geest van een Duits of Turks militair autocraat opkomen om de doodstraf op te leggen. Cavell's bloed zal nog lang een smet blijven op het Duitse leger en de Duitse regering.

De New York Times schrijft: Duitsland heeft, door het staatsbelang te stellen boven het belang en recht van de enkeling, door de wereldvrede te vernietigen en de bloedigste aller oorlogen te ontketenen, dit alles ter bereiking van oogmerken die de wereld veroordeelt, en door middelen die maar al te vaak de beginselen van recht en menselijkheid hebben aangetast, het zichzelf aangedaan dat de wereld er zich met afschuw van afkeert en niets zozeer vreest als de zege van zijn wapens. De beulen van miss Cavell hebben niets anders gedaan dan uitvoering geven aan de geest en het doel der Duitse militaristische politiek. Aan die geest en aan die daden is het toe te schrijven, dat Duitsland zijn naam onder de beschaafde naties, die idealen van menselijkheid en vooruitgang koesteren, heeft verloren.

De Press en de Sun gewagen van de walging, waarmee heel de wereld door deze misdaad is vervuld.

Edith Cavell.

De Engelse kapelaan Gahan te Brussel geeft een beschrijving van zijn laatste bezoek aan de heldhaftige Edith Cavell.

Toen hij bij haar kwam, was zij volkomen kalm en berustend.

"Ik heb geen vrees en huiver niet; ik heb de dood zo dikwijls gezien, dat hij niet vreemd of verschrikkelijk is voor mij.

Ik dank God voor deze tien weken voor het einde.

Het leven is altijd zo haastig en vol moeilijkheden geweest.

Deze tijd van rust is een grote genade geweest.

Iedereen is hier heel vriendelijk voor mij geweest. Maar ik wilde, nu ik in het gezicht van God en de eeuwigheid stad, nog dit zeggen: namelijk, dat ik begrijp, dat vaderlandsliefde niet genoeg is. Ik moet jegens niemand haat of bitterheid koesteren.”

Samen namen zij de heilige communie, en de ter dood veroordeelde hoorde daarna de voorlezing van een stuk uit het evangelie aan. Aan het slot van de kleine dienst herhaalde de geestelijke de woorden: “Blijf mij nabij” en zij sprak die zacht na.

Zo bleven zij samen zitten, tot het voor de geestelijke tijd was om te gaan. Zij gaf hem afscheidsgroeten voor haar familie en vrienden mee. Toen zegde hij: “Vaarwel” en zij glimlachte en zegde: “We zullen elkaar weerzien”.

De Duitse militaire geestelijke was bij haar, toen het einde kwam en zorgde daarna voor een christelijke begrafenis. Hij zegde later, dat zij dapper en opgewekt was geweest tot het laatst toe. Zij getuigde van haar geloof in Christus en zegde, dat ze blij was, voor haar land te sterven. De Duitser verklaarde: “Ze stierf als een heldin.”